

# Hur väl förklarar beroendeteori Zambias ekonomiska- och sociala utveckling mellan 2000-2020?

En teoriprovande fallstudie

# Abstract

Denna uppsats ämnar pröva beroendeteorins förklaringsförmåga. Detta sker genom en teoriprovande fallstudie på fallet Zambia där "fallet" i fråga är landets sociala och ekonomiska utveckling från år 2000 till 2020. Zambia har sedan landets självständighet 1964 från kolonialmakten Storbritannien haft en svår ekonomisk situation, till följd av detta reformerade Zambia sin ekonomi i enlighet med neo-liberala principer. Zambia privatiserade stora delar av offentliga verksamheter under slutet 1990-talet och implementerade åtgärder för att främja handel. Följden blev att den zambiska marknaden sett ett stort antal utländska investerare, främst i landets primära inkomstkälla - kopparindustrin. I uppsatsen undersöker vi huruvida dessa åtgärder har påverkat social och ekonomisk utveckling för Zambia och dess befolkning. Avsikten är att pröva beroendeteorins förklaringskraft på Zambias ekonomiska- och sociala utveckling genom att studera empirisk data. Med hänsyn till uppsatsarbetets begränsningar samt de indikatorer som vi ej tagit i beaktning tyder resultatet på att det finns mer att önska kring beroendeteorins förklaringskraft på fallet.

Nyckelord: *Zambia, beroendeteori, utveckling, teoriprovning,*

Antal ord: 7009

<b>1. Inledning</b>	<b>1</b>
1.1 Bakgrund	2
1.2 Avreglering av statliga marknader i Zambia	2
1.3 Kopparbältet	3
1.4 Syfte och frågeställning	5
1.5 Tidigare forskning	6
1.5.1 Den globala handelns effekter	6
<b>2. Teori</b>	<b>7</b>
2.1 Utvecklingsteori	7
2.2 Beroendeteori	8
<b>3. Metod</b>	<b>10</b>
3.1 Fallstudie	10
3.2 Avgränsning	11
3.3 Operationalisering	12
<b>4. Material &amp; Empiri</b>	<b>15</b>
<b>5. Analys</b>	<b>21</b>
5.1 Ekonomiska indikatorer	21
5.2 Sociala indikatorer	22
5.3 Globala indikatorer	22
5.3.1 Diskussion	23
<b>6. Sammanfattning &amp; Slutsats</b>	<b>24</b>
<b>7. Referenslista</b>	<b>24</b>

# 1. Inledning

Stefan De Vylder skriver i boken *Utvecklingens drivkrafter (2013)* att det än idag råder delade meningar om vilka orsaksfaktorer som motverkar tillväxt i utvecklingsländer. Förespråkare av frihandel och internationellt ekonomiskt samarbete hävdar att det är *interna faktorer* i form av korruption och bristande politiskt ledarskap inom utvecklingsländerna som motverkar ekonomisk tillväxt. Utvecklingsländerna själva pekar på *externa faktorer* genom försämrade bytesförhållanden, i form av handelshinder på i-ländernas ekonomiska marknader och sjunkande biståndsvolymer, vilket skapar ojämna maktförhållanden internationellt (De Vylder, 2013. s.79).

Även inom den akademiska disciplinen råder det meningsskiljaktigheter. Förespråkare av moderniseringsteorin hävdar att det är interna faktorer i form av korruption och bristande ledarskap som motverkar tillväxt i utvecklingsländer (Lisimba, 2020. s.23). En annan central teoribildning inom området utveckling som avser förklara utifrån de externa faktorerna är *beroendeteori*. En teori som är skapad av "tredje världens forskare" (Wallerstein, 2004. s.29). Teorin hävdar att ekonomiska maktstrukturer levit kvar sedan kolonialismen och är en av de grundläggande orsakerna till bristande utveckling i tredje världen. Beroendeteorin ifrågasätter även uppfattningen om att frihandel mellan utvecklingsländer och industriländer skulle ha en positiv inverkan för utvecklingsländernas ekonomier. De förhåller sig kritiskt till att privatisering och avreglering skapar ett bättre utfall för utvecklingsländer (Lisimba, 2020. s.24-25).

De kommande decennierna förväntas behovet av nödvändiga metaller och mineraler för att producera ny teknologi öka. Enligt en prognos från Världsbanken förväntas efterfrågan på mineraler som kobolt, litium och grafit öka med uppemot 500% mellan år 2018-2050 (Världsbanken, 2020). En orsak till det ökade behovet av dessa resurser är omställningen från kolbaserade energikällor till mer ekologiskt hållbara alternativ för att klara de globala klimatmålen (Världsbanken, 2020). Även metaller som koppar kommer se en ökad efterfrågan, eftersom metallen krävs för att tillverka elektroniska produkter. I och med denna ökade efterfrågan söker sig allt fler till de råvaror som finns på den Afrikanska kontinenten, något som beskrivs som "The new scramble for Africa" (Economist, 2019).

## 1.1 Bakgrund

Zambia blev självständigt år 1964 när landet frigjordes från kolonialmakten Storbritannien. Zambia ansågs ha goda ekonomiska förutsättningar för ett stabilt och hållbart statsbygge vid statsbildningen eftersom Zambia har stora tillgångar till naturresurser (Fraser, 2010. s.6). Men efter den globala oljekrisen 1973 rasade den zambiska ekonomin och landet fick i större utsträckning förlita sig på stöd från internationella aktörer (Situmbeko & Zulu, 2004. s.209). Zambia gick då från att ha goda framtidsutsikter till att 1991 vara ett av Afrikas absolut fattigaste (Barton, Stuart John. 2015). Zambia försökte under 70-talet tillsammans med andra afrikanska länder bygga upp sina egna ekonomiska modeller med en socialistisk inriktning. Men i samband med oljekrisen under 70-talet inleddes en ekonomisk depression i Zambia (Rakner, 2003. s.12). Därmed anslöt sig sedan Zambia till den globala marknadsekonomin under samma årtionde (Musonda, 2022) eftersom det ekonomiska stöd som Zambia krävde för att klara krisen kom med motkrav från IMF och Världsbanken i form av ekonomisk reformering. Sedan dess har Zambia ingått i ekonomiska program finansierade av dessa finansiella institutioner först via Bretton Woods "SAP" (Structural Adjustment Programs). Därefter via det s.k. HIPC-initiativet (Heavily indebted poor countries) (Musonda, 2022).

## 1.2 Avreglering av statliga marknader i Zambia

IMF och Världsbanken arbetade efter så kallade *strukturanpassningsprogram* (SAPs), ett program som gav skuldsatta utvecklingsländer bidrag och lån i utbyte mot att länderna reformerade sina ekonomier (Roodman, 2006. s.14). Programmets krav innehöll åtgärder som låg i linje med neo-liberala idéer, eftersom programmen förespråkade frihandel, privatisering av offentliga verksamheter och finanspolitisk åtstramning i utvecklingsländer med syftet att stimulera finansiell tillväxt, förbättrad resursallokering och ekonomisk stabilitet (Nondo & Kumah-Abiwu, 2022. s.305). Enligt *Utvecklingens drivkrafter* (2013) kännetecknades programmen av finanspolitisk åtstramning (minskade statliga utgifter genom låga skatter och ökade kostnader för offentliga tjänster), stram penningpolitik (hög styrränta). Därtill skulle länder med höga skulder avskaffa alla handelshinder, exempelvis tullar och importkvoter (De Vylder, 2013. s.65), och således införa frihandelsavtal med omvärlden. De finansiella institutionerna betraktade även minimilöner, anställningsskydd och fackföreningar som "marknadsstörningar", och avsåg att motverka dessa marknadsstörningar (a.a.:s.62). Motiveringen bakom var att utvecklingsländer kunde reducera fattigdom och lösa interna problem genom åtgärder grundade i IMF och Världsbanken förhoppningar att marknaden själv bäst skapar tillväxt och således utveckling (Emeagwali, G. 2011. s.6). På kort sikt hade däremot

programmen en anmärkningsvärd effekt på Zambias produktion av varor, flertalet Zambiska industrier försvann, eftersom få Zambiska industrier kunde konkurrera med utlandets prissättning och produktionsvolymerna (Fessehaie & Morris, 2013, s.544). Ett exempel är den Zambiska textilindustrin. När tullavgifter på importerade textilier togs bort, blev resultatet en ökning av importerade kläder från utlandet. Konsekvensen blev att den tidigare viktiga Zambiska textilsektorn reducerades från 140 textilföretag 1991 till endast 8 företag år 2002; produktionen av kläder minskade från 3500 ton till 500 ton under samma tidsperiod. Även jordbrukssektorn led av förluster. Där IMF och Världsbankens krav på avskaffande av subventioner slog hårt mot Zambias många småskaliga jordbrukare som förlitat sig på dessa stödåtgärder (Situmbeko & Zulu, 2004, s.7). IMF och Världsbanken har kritiserats för programmen då de ansågs misslyckas att uppnå sitt mål: en hållbar ekonomisk tillväxt i utvecklingsländer (Berolsky, Nuno Goncalo, 2000, s.67), men även för att inskränka på skuldsatta staters suveränitet (Mapulanga-Hulston, 2003, s.3). Efter kritiken avvecklades strukturanpassningsprogrammet. Men trots kritiken fortsatte institutionerna att förespråka likartade reformer för utvecklingsländer (De Vylder, 2013, s.64). Bland annat via HIPC-initiativet som Zambia blev en del av år 2000. Under 2004 hävdade Situmbeko<sup>1</sup> och Zulu att IMF:s och Världsbankens engagemang i Zambia var odemokratiskt, orättvist och ett misslyckande (Situmbeko & Zulu, 2004, s.9). Ett exempel är privatisering av den statligt ägda banken ZNCB samt det statliga elbolaget ZESCO som mötte motstånd från det zambiska folket. Folkets motstånd resulterade i att den zambiska staten drog tillbaka försäljningen, IMF svarade då med att avbryta sitt stöd till den Zambiska staten ifall privatiseringen inte genomfördes (Situmbeko & Zulu, 2004, s.42). Eftersom det inom den akademiska verksamheten råder delade meningar kring vilka faktorer som påverkar utveckling, har denna studie som avsikt att undersöka hur väl beroendeteorin kan förklara Zambias ekonomiska -och sociala utveckling sedan Zambias ekonomiska system reformerades. Den tidsperiod som vi har valt att studera är 2000-2020, anledningen är att Zambia privatiserade stora delar av sina offentliga verksamheter under slutet av 1990-talet.

### 1.3 Kopparbältet

Sedan den Zambiska självständigheten 1964 har nationen varit starkt beroende av kopparindustrin (Fraser, 2010, s.6). År 1969 tog den Zambiska staten kontroll över äganderätten för gruvorna i kopparbältet (Ng'ambi, 2022, s.4). Intäkterna från de statligt ägda gruvorna var tilltänkta att finansiera samhällsliga visioner. Investeringar i utbildning, hälsa och infrastruktur skulle finansieras genom det s.k. "National Development Plans" (Fraser, 2010, s.6). Men innan projektet hann realiseras i någon

---

<sup>1</sup> Musokotwane Situmbeko har arbetat för den Zambiska centralbanken, som lektor i nationalekonomi vid University of Zambia och arbetar idag som minister över finans- och samhällsplanering i den Zambiska regeringen (IGC, 2022).

större utsträckning, inträffade utvecklingar på världsmarknaden som fick negativa konsekvenser för det Zambiska samhällsbygget. Världsmarknadspriset på koppar föll drastiskt. Intäkterna från kopparindustrin stod för 36 procent av Zambias BNP 1970, fem år senare var denna siffra endast 13 procent (Simutanyi, 2008. s.2). Mellan 1969-2000 minskades utvinningen av koppar i landet från 720 000 ton till 250 000 ton (Sikamo, Mwanza & Mweeba, 2016. s.494). De tidigare lukrativa gruvorna började gå med förlust och stora nedskärningar påbörjades (Fraser, 2010. s.9).

Efter en lång tid av ekonomisk nedgång för kopparindustrin i landet inleddes ett projekt för att privatisera verksamheten. Mellan 1992-2000 privatiserades sedan gruvindustrin i Zambia (Sikamo, Mwanza & Mweemba, 2016. s.494.). Att reformera den zambiska kopparindustrin var ett förslag som presenterades av rapporten *Strategic Options for Privatization of ZCCM*, rapporten finansierades av Världsbanken. *Strategic Options for Privatization of ZCCM* gav Zambia rådet att sälja av rättigheterna till utvinningen av koppar, där kopparverksamheten skulle säljas av till privata aktörer (Craig, 2001. s.394). Varför den zambiska staten valde att genomföra privatiseringarna har debatterats bland forskare och det råder två huvudsakliga meningar kring varför den zambiska regeringen valde att privatisera landets främsta intäktskälla. Vissa hävdar att landet genomförde dessa reformer på grund av interna faktorer i form av en ökad tilltro till neo-liberala idéer. Andra menar att privatiseringen snarare var en konsekvens av externa faktorer i form av IMF och Världsbankens krav på Zambia att avreglera statliga marknader för att få ekonomiskt stöd (Craig, 2001. s.390). Eftersom ett primärt syfte för IMF och Världsbanken är att främja tillväxt i utvecklingsländer, är det också relevant att studera ifall institutionernas krav på avreglering även leder till ekonomisk och social utveckling i praktiken.

Utvinningen av denna råvara har varit en central intäktskälla för den Zambiska ekonomin, och anses av den Zambiska befolkningen spela en nyckelroll i landets utveckling (Ng'ambi, 2022. s.1). I inledningsfasen ansågs privatiseringarna vara ett misslyckande eftersom många av de stora företag som köpt gruvorna drog sig ur och lämnade efter sig massarbetslöshet, obetalda skulder och pensioner (Fraser, 2010. s.13). I *Zambia, Mining & Neo-liberalism* (2010) beskrivs privatiseringen av kopparindustrin som det största misslyckandet av privatiseringar i Afrikas historia (Fraser, 2010. s13). Men år 2004 steg kopparpriserna markant samtidigt som nya kopparfält upptäcktes i området Lumwan. Denna drastiska vändning lockade tillbaka utländska investerare och en ny optimistisk fas i Zambia hade inletts. Ännu en gång så förlitades Zambias ekonomi på intäkter från kopparexporten (Fraser, 2010. s13) . I dagsläget befinner sig Zambia i en situation som gör landets ekonomi sårbar för fluktuerande priser internationellt (Statista, 2022. s.4). Även om Zambia försökt diversifiera exportintäkterna för att motverka ekonomins sårbarhet (Sikamo, Mwanza & Mweeba, 2016. s.494), stod koppar för 70 procent av Zambias exportinkomster år 2016, samtidigt som mindre än 2 procent

av Zambias befolkning är anställd inom denna sektor (Odhiambo. 2018, s.116). Sammantaget så är kopparindustrin är Zambias viktigaste inkomstkälla, det är även en av de industrier där IMF och Världsbanken ställde krav på att öppna upp för utländska aktörer. Ur ett beroendeteoretiskt perspektiv indikerar detta på en beroenderelation till centrum och dess institutioner vilket talar för fallet som gynnsamt för teorin (se avsnitt 2.2 Beroendeteori).

## 1.4 Syfte och frågeställning

Då det råder delade meningar kring hur ekonomisk tillväxt ska uppnås. På ena sidan moderniseringsteori och förespråkare av marknadsreformer och frihandelsavtal och på den andra de som ställer sig negativt till dess möjlighet att nå förbättringar i utvecklingsländer. Eftersom beroendeteorin bland annat är kritisk till just dessa reformer, är uppsatsens syfte att studera ifall beroendeteorin kan förklara Zambias ekonomiska- och sociala utveckling sedan Zambia reformerade sin ekonomiska struktur enligt liberala principer. Eftersom Zambia klassificeras som ett utvecklingsland<sup>2</sup> med stora råvarutillgångar, ett stort antal aktiva utländska aktörer och en stor statsskuld anses Zambia vara ett gynnsamt fall för beroendeteorin. Därför kategoriseras undersökningen som en *teoriprövande fallstudie* under *gynnsamma förhållanden* (Esaiasson mfl, 2017. s.161). Frågeställningen som ämnas besvaras är:

*Hur väl förklarar beroendeteori Zambias ekonomiska- och sociala utveckling mellan 2000-2020?*

---

<sup>2</sup> Zambia kan klassificeras som ett utvecklingsland eftersom landet sedan 1991 kategoriseras som ett LDC-land (Least Developed Country) av FN (UN.org, 2021).



## 1.5 Tidigare forskning

Forskningen är i teoretisk betydelse kumulativ. Innebörden av detta är att vetenskap, utgår ifrån tidigare forskning. Detta kapitel har som avsikt att ge läsaren en förförståelse för relevanta ämnen i undersökningen. Den forsknings som kommer att belysas i denna del är effekterna av global handel i utvecklingsländer, och kontroverser kring dess effekter.

### 1.5.1 Den globala handelns effekter

De två senaste decennierna har en signifikant ökning av global handel inträffat (Mora & Olabisi, 2022. s. 2419). Avreglering av finansiella marknader, teknologisk utveckling och internet har de senaste decennierna möjliggjort för investerare att göra kapitalplaceringar utomlands (OECD, 2008. s.20). För att förstå hur den utökade handeln kan tänkas påverka Zambia, kommer resultat från tidigare forskning att presenteras. Enligt en rapport från OECD är globalisering en central anledning till att inkomstojämlikhet har ökat de senaste decennierna (OECD, 2015. s.42). Orsaker till detta enligt OECD är bland annat att ett ökat behov av teknologi har gynnat högutbildade, dessutom har teknologiska framsteg resulterat i att flertalet arbetssektorer har upphört (OECD, 2015. s.44-45) Samtidigt visar Papageorgiou, Lall & Jaumotte att ökad export (handel) tenderar att reducera inkomstfördelningen (Papageorgiou, Lall & Jaumotte, 2008. s.11). Därtill finns det en tydlig korrelation mellan antalet exportdestinationer och ekonomisk tillväxt för utvecklingsländer, vilket indikerar att exportdiversifiering och frihandel stimulerar ekonomisk tillväxt (Mora & Olabisi, 2022. s.2420).

Däremot har utvecklingsländer med riklig tillgång till naturresurser i genomsnitt en långsammare ekonomisk tillväxt än utvecklingsländer som saknar naturresurser. Potentiella faktorer uppfattas vara globalisering, korruption och juridiska faktorer inom länderna. Dong-Hyeon & Shu-Chin illustrerade även att minskad statlig involvering, införandet av juridiskt ramverk gällande äganderätt och uppmuntran till inhemsk handel är centralt för utvecklingsländer med stora naturresurser att uppnå ekonomisk tillväxt. (Dong-Hyeon & Shu-Chin, 2017. s.384). Även Yerrabati påvisar att statlig reglering leder till reducerad tillväxt i utvecklingsländer (Yerrabati, 2021. s.147).

Trots den ökade tillväxten, visar ett flertal studier att den ökade globala handelns effekter har påverkat inkomstfördelningen i världen.

Anderson visar på att liberala marknadsreformer tenderar att minska fattigdom, men samtidigt leder till ökad ojämlikhet i inkomst (Anderson, 2020. s.1223). Andra studier indikerar att utländska direktinvesteringar (FDI) —en verksamhet som kännetecknar global handel— spelar en nyckelroll i

internationell ekonomi eftersom det producerar stabila handelsförbindelser mellan länder (OECD, 2022). FDI har enligt en annan studie positiva effekter för utvecklingsländernas ekonomiska tillväxt (Yerrabati, 2021, s.147). Men samtidigt tenderar utländska direktinvesteringar att leda till ökad ojämlikhet inom ett land, eftersom denna form av investering oftast sker i arbetssektorer som kräver teknologisk kunskap, vilket ökar efterfrågan och löner för högutbildad personal (Jaumotte, Lall & Papageorgiou 2008. s.11).

Denna utveckling har givit upphov till begreppet *spatial ojämlikhet*. Innebörden av begreppet är att tillväxt i utvecklingsländer tenderar att gynna människor som bor i städer, medan folket på landsbygden sällan tar del av nationens välstånd. Där tillgång till arbete, utbildning och sjukvård tenderar att skilja sig åt (OECD, 2015. s.37).

Ett flertal andra studier har påvisat att frihandelsavtal får negativ påverkan på utvecklingsländers skatteintäkter (Khattry, 2003. s.401) (Cagé & Gadenne, 2018. s.22). Därtill har utvecklingsländer historiskt sett varit sårbara mot förlorade skatteintäkter när frihandelsavtal införs. Eftersom det är svårare för utvecklingsländer att få in skatteintäkter på andra sätt (Cagé & Gadenne, 2018. s.22). Demir påvisar att strukturanpassningsprogrammets liberala marknadsreformer varken ledde till ökad export eller diversifiering av exportvaror (Demir, 2022. s.750).

## 2. Teori

### 2.1 Utvecklingsteori

I denna uppsats utgår vi från utvecklingsteori för att tolka den ekonomiska krisen i Zambia. Utvecklingsteori avser visa på hur utveckling har skett ur ett historiskt perspektiv samt hur utveckling kan eller bör ske i framtiden. Det är viktigt att förstå att utveckling i sig är något politiskt, där ämnets progression påverkas av rådande politiska narrativ och således ändras definitionen av vad utveckling *är och bör vara* över tid (Potter, Binns, Elliott, Nel, & Smith, 2017. s.4). Detta innebär att utvecklingsteori till sin natur är normativ, då den har som mål att uppnå "utveckling". Exakt hur utveckling ska definieras eller vad som bör uppnås är alltså alltid uppe för debatt inom doktrinen. Utveckling har traditionellt setts ur perspektivet att förbättra och/eller förändra de materiella förutsättningarna för människor. Men har över tid förändrats till att även omfatta sociala förhållanden i form av utbildning, hälsa och frihet men även ekologisk hållbar utveckling. "Utveckling" kan således innefatta många olika faktorer och det finns skiftande definitioner av begreppets innebörd (Golding, 2018. s.4-5). I denna uppsats kommer utveckling definieras i breda termer som ekonomisk

utveckling samt social utveckling och samspelet mellan dessa (se 2.1 - beroendeteori & 3.3 - operationalisering).

## 2.2 Beroendeteori

Valet av teori grundar sig i beroendeteorins förväntade förklaringsförmåga på situationen i Zambia. Vi förväntar oss att teorin kan förklara en ökad ekonomisk närvaro från utländska aktörer, samt ge förklaringar på Zambias ekonomiska och sociala utveckling sedan marknadsreformerna infördes. Samtidigt bidrar beroendesskolan<sup>3</sup> med den viktiga analysen av länder i olika utvecklingsstadier och dess relation mellan varandra (Potter m.fl. 2017. s.6 -7), något som är relevant då Zambia har en stor andel utländska aktörer i landet.

Eftersom denna uppsatsen ska *pröva* beroendeteorins förklaringskraft i sammanhanget *mest gynnsamma förhållanden* krävs en noga och tydlig genomgång av teorins generella antagande och centrala begrepp. En grundläggande distinktion inom beroendeteorin är den mellan “centrum” och “periferi<sup>4</sup>”. Distinktionen utarbetades genom FN:s ekonomiska kommission för Latinamerika under 1950-talet. Syftet med termerna “centrum” och “periferi” är att åskådliggöra att den internationella handeln inte är ett utbyte mellan jämlika parter, utan att länder med större ekonomiska resurser - centrum, har förutsättningar för att införa handelsvillkor som i första hand gynnar dem själva. Konsekvensen blir att länder med sämre ekonomiska förutsättningar - periferin, missgynnas. Konceptet kallas även för ojämlikt utbyte, och utvecklades av beroendeteoretikern och ekonomen Arghiri Emmanuel (Peet & Hardvick, 2015. s. 192). Konceptet kritiserar traditionell handelsteori och menar att komparativa fördelar inte fungerar i praktiken. Istället menade Emmanuel, att industriella länder tenderar att bli rikare, medan utvecklingsländer blir fattigare av handel (a.a.). Det ojämna utbytet resulterar i att råvaror extraheras från underutvecklade länder för att producera färdigställda produkter i länder med en högre grad av utveckling. Detta maktförhållande förklarar då hur periferin hålls kvar i fattigdom medan centrum blir rikare (Wallerstein, 2007. s.29). Grunden till det ojämlika maktförhållandet mellan centrum och periferi är förklarar av teorin genom efterlevande relationer från kolonialismen. Beroendeteoretikern André Gunder Frank menar att likartade ekonomiska strukturer lever kvar i form av extrahering av råvaror från tidigare kolonier till tidigare kolonialmakter och pekar på hur det historiska maktförhållandena i form av kolonialism påverkar det internationella systemet

---

<sup>3</sup> Eftersom beroendeteorin har utvecklats av ett flertal teoretiker, saknas det en enhällig teoretisk grund till beroendeteorin. Istället, representerar beroendesskolan ett flertal olika (men liknande) tänkares syn på hur handel påverkar utvecklings- och industriländer (Lisimba, 2020. s.25)

<sup>4</sup> I denna uppsats definieras centrum & periferi efter IMF:s klassifikationer för länders ekonomiska nivå. Där centrum likställs med “Advanced economies” och periferi med “Emerging and developing economies” (IMF, 2022) <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2022/02/weodata/groups.htm>.

även i vår samtid. Tillvägagångssättet har dock ändrats. I vår samtid möjliggörs extrahering av råvaror ur periferin genom att inkorporera periferin i det globala ekonomiska system som i grunden är designat för att gynna centrum (Gunder Frank, 1975. s.2). Enligt beroendeteorins perspektiv använder de gamla kolonialmakterna ekonomiska- och politiska metoder för att utnyttja tidigare kolonier i syfte att extrahera råvaror. Detta kan ske på olika sätt, men oftast via finansiella institutioner, exempelvis via IMF och Världsbanken, där institutionernas syfte är att få periferin att röra sig mot att implementera ekonomiska strukturer som ligger i linje med liberala principer (Potter m.fl. 2017. s.119). Enligt teorin leder detta till en ökad utveckling i centrum och en underutveckling i periferin.

Enligt beroendeteorin sker därmed underutveckling i periferin genom exogena faktorer; *underutveckling sker i nära relation och i förhållande till utveckling någon annanstans* (Gunder Frank, 1975. s.1). Gunder Frank menar på att ekonomisk utveckling och underutveckling är olika sidor av samma mynt i det globala kapitalistiska systemet, där den enas expansion och utveckling sker på bekostnad av den andres underutveckling. (Gunder Frank, 1969. s.9).

Kort sammanfattat menar beroendeteorin att spridningen av den Europeiska "civilisationen" (läs liberalisering genom internationella institutioner) möjliggör extraktion av råvaror och arbetsintensiva varor ur periferin till centrum. Därutöver leder spridningen av europeisk civilisation till att underutvecklade länder förlorar kontroll över nationella institutioner och politiskt handlingsutrymme. Detta leder till ett beroende av västlig närvaro som i bästa fall resulterar i en liten social och ekonomisk utveckling. Teorin menar att den lilla utveckling som sker i periferin tenderar sedan att samlas på en mindre geografisk plats (vanligtvis storstäder) där en liten skara av periferins befolkning tjänar på systemet medan merparten av befolkningen hålls kvar i fattigdom (Peet & Hartwick, 2015. s.189). Det är alltså inte så att beroendeteorin hävdar att *ingen* utveckling eller modernisering sker utan att en försummande liten modernisering som endast ett fåtal tar del av, kommer till priset av exploatering av landet i fråga (Peet & Hartwick, 2015. s.19). Beroendeteoretikern André Gunder Frank menar att lösningen för att bryta den destruktiva relationen är en avveckling av det kapitalistiska systemet i periferin eller i både periferin och centrum (Gunder Frank, 1969. s.9). Beroendeteorin kan därför förstås som en kritik mot kapitalism och global handel. Tillskillnad från liberalismens idéer om att komparativa fördelar uppstår vid handel, så menar beroendeteorin att det finns vinnare och förlorare vid handel mellan industri- och utvecklingsländer. Enligt beroendeteorin förlorar utvecklingsländer på den rådande kapitalistiska strukturen.

## 3. Metod

### 3.1 Fallstudie

Uppsatsens är en teoriprovande fallstudie där avsikten är att pröva beroendeteorins förklaringsförmåga under *gynnsamma omständigheter*. Det innebär således att teorins förklaringskraft står i centrum för vår undersökning (Esaiasson, mfl, 2017. s.89). *Gynnsamma förhållanden* innebär att teorin bör ha goda möjligheter att förklara ett fall utifrån dess teoretiska antaganden (Esaiasson, mfl, 2017. s.162). Beroendeteorins förklaringskraft uppfattas som *gynnsam*, eftersom beroendeteorin utgår ifrån att frihandel och privatisering av offentliga verksamheter missgynnar länder i periferin. Därmed bör beroendeteorin kunna förklara Zambias ekonomiska- och sociala utveckling sedan liberala marknadsreformer infördes. Zambia tillhör både HIPC-initiativet via IMF och Världsbanken samt LDC-programmet via FN. Därmed uppfattas Zambia som ett land med svaga ekonomiska resurser och riskerar enligt teorin att missgynnas på den internationella ekonomiska marknaden. Valet av fallstudie som metod motiveras då Zambias ekonomiska situation dels är komplicerad och dels behöver tolkas utifrån sin verkliga kontext för att få en djupare förståelse, något som är en styrka med fallstudie som metodologisk ansats (Jensen & Sandström, 2016. s.42). Kritik som ofta lyfts mot fallstudier, är att studier applicerar teorier för att förklara verkligheten. Forskarna Glaser och Strauss hävdar att fallstudier tenderar att applicera en teori som kan förklara ett fenomen, för att därefter verifiera teorin. I praktiken innebär det att verkligheten anpassas till etablerade teorier som i sin tur får större förklaringskraft efter utförd undersökning (Jensen & Sandström, 2016. s.26). För att undvika denna fälla finner vi det viktigt att använda olika dataelement i vår analys där vi använder oss av olika variabler med både ekonomiskt och socialt fokus. Vår ambition är således att *kritiskt* granska en etablerad teori och se ifall teorin kan förklara Zambias ekonomiska utveckling sedan liberala marknadsreformer infördes. Vald tidsram för analys är som tidigare nämnt mellan 2000-2020, då det enligt forskaren Robert K. Yin är det av vikt att i en fallstudie studerar de operationella länkarna över tid (Yin, 2014. s.10).

Eftersom det än idag råder delade uppfattningar kring huruvida *interna* eller *externa* faktorer motverkar länders utveckling inom forskningsvärlden, anses Zambias ekonomiska och sociala utveckling vara ett relevant fallstudieobjekt för att pröva beroendeteori. Speciellt då landet är ett utvecklingsland som sedan en lång tid ingått i ekonomiska samarbeten med internationella institutioner, samt öppnat upp sin ekonomi för utländska aktörer. Beroendeteorin bör kunna förklara utefter teorins antaganden kunna förklara den ekonomiska och sociala utvecklingen i Zambia. Fallet i sig hittades genom olika nyhetsartiklar som beskrev omfattande kinesiska investeringar i landet. Detta

väckte en nyfikenhet kring ämnet och efter vidare läsning av vetenskapliga artiklar skiftade intresset till de bakomliggande anledningarna till Zambias ekonomiska situation.

Under arbetsgången har beroendeteori studerats genom beroendeteoretikers originalverk men har även kompletterats via samlingsverk kring utvecklingsteori. Utöver den viktiga teoretiska utgångspunkten har arbetet fokuserat på att studera Zambias ekonomiska historia, även innan vald tidsram för analys för att sätta fallet i en historisk kontext, detta har genomförts genom en sammanställning av tidigare forskning kring ämnet samt bakgrund. Fokuset kring Zambias ekonomiska historia har lagts på just landets relation till de finansiella institutionerna IMF och Världsbanken, och vilka slutsatser som kan dras av samarbetet utifrån vald teori. För att ta fram resultat och analys har empiri samlats in för att mäta de operationella indikatorer som är relevanta för att testa beroendeteorin. Dessa har hämtats från olika ekonomiska rapporter (se 4.1 Material & Empiri) men även har kompletteras av tidigare forskning.

## 3.2 Avgränsning

Uppsatsens syfte är som tidigare nämnt att pröva beroendeteorins förklaringsförmåga på Zambias ekonomiska- och sociala situation genom att analysera hur de liberala reformer påverkat landet över tid. Variabler har valts ut som avser mäta Zambias ekonomiska och sociala utveckling i enlighet med vad som är relevant inom utvecklingsteori (se 3.3 - operationalisering). Dessa kommer sedan sättas in i ett historiskt perspektiv samt ställas i relation till vilka politiska förändringar som skett i landet. Undersökningens temporala avgränsning är från år 2000 då de nyliberala reformer som sålde ut den Zambiska gruvverksamheten implementerats fullt ut, till 2020. En mer omfattande undersökning hade haft möjlighet att studera hela Zambias ekonomiska historia från reformernas start på 80-talet till nutid. Vi har dock valt att begränsa tidsspännat för vår analys då vi avser studera vilka konsekvenser reformerna fått på landets ekonomi i relativ nutid.

En central faktor enligt beroendeteorin är hur råvaror/kapital extraheras från utvecklingsländer till industriella länder. Vi har valt att avgränsa oss till att fokusera på andra teoretiska antaganden inom beroendeteorin som antaganden kring periferins utveckling i kontakt med centrum. Detta då uppsatsen skrivs under relativt kort tid tillsammans med de svårigheter med att hitta och kartlägga data kring de utländska företagens inkomster. Därmed fokuserar vi på den generella utvecklingen i Zambia, snarare än vilka parter som erhåller den absoluta nyttan av reformeringen. Avsikten blir således att studera hur den ekonomiska- och sociala utvecklingen har förändrats sedan landet genomförde reformeringarna. Då uppsatsen avser pröva beroendeteorin under mest gynnsamma förhållanden kommer analys och

diskussion till stor del styrs av beroendeteorins antaganden och påståenden. För att vara tydliga och transparenta har dessa förtydligats under avsnitt 2. Teori. Dessa påståenden problematiseras och alternativa förklaringar kommer utvärderas i ett diskussionsavsnitt.

### 3.3 Operationalisering

I empiriska undersökningar är det centralt att formulera *hur* mätmetoden går till. I denna undersökning har ett flertal teoretiska begrepp presenterats. Exempelvis distinktionen mellan centrum och periferi samt ekonomisk- och social utveckling. För att kunna undersöka de abstrakta begreppen är det centralt att undersöka empiriska indikatorer som angränsar till dessa teoretiska begrepp, denna process kallas *operationalisering* (Esaïsson m.fl, 2017. s.22). Denna undersökning kommer att tillämpa deskriptiv statistik i syfte att illustrera ekonomisk- och social utveckling i Zambia under tidsperioden 2000-2020. I detta kapitel kommer vi presentera variabler som på olika sätt kan representera ekonomisk- och social utveckling i Zambia under tidsperioden 2000-2020. Argument för- och emot kommer även att presenteras. Ett ekonomiskt mått på levnadsstandard är BNP per capita (Fregert & Jonung, 2018. s.58). BNP mäter storleken på ett lands ekonomi genom att addera värdet på alla de varor och tjänster som produceras i ett land under specifika perioder, vanligt är att studera BNP per kvartal eller år. I BNP ingår privat konsumtion, privata investeringar, lagerkostnader, offentliga utgifter för konsumtion och investeringar samt export -och import utgifter (a.a.:s.54)).

I vår undersökning har vi valt det alternativa måttet real BNI per capita. BNI skiljer sig från BNP genom att endast ta hänsyn till de totala inkomsterna som genereras av permanent bosatta personer i landet. I praktiken innebär det att BNI inte tar hänsyn till kapital- och löneinkomster som genereras inom landet men som går till utländska investerare/löntagare. Således får vi ut värdet av hur inkomsterna för befolkningen i Zambia har utvecklats över tid, utan att ta hänsyn till vad utländska investerare/löntagare tjänar (Fregert & Jonung, 2018. s.62). När BNI används som ett mått på levnadsstandard över tid, används *real BNI*. Den reala BNI:n mäter hur ett lands materiella välbefinnande har utvecklats över tid, oberoende av inflationen. Genom att tillämpa det s.k. *tidserieperspektivet*, justerar man för prisförändringar (Fregert & Jonung, 2018. s.56-57). Eftersom BNI endast tar hänsyn till inhemska kapital- och löneinkomster anser vi att detta är ett relevant mått att tillämpa i syfte att mäta ekonomisk utveckling i Zambia. Real BNI per capita kan uppfattas som ett bristfälligt mått på levnadsstandard, eftersom måttet inte tar hänsyn till inkomstfördelning, utan endast genomsnittlig fördelning. Detta till trots, är BNI en relevant indikator på levnadsstandard, men som enligt oss bör kompletteras med annan data.

Eftersom ett centralt antagande enligt beroendeteorin är att frihandel mellan centrum- och periferin i första hand gynnar centrum, har vi som avsikt att studera utländska direktinvesteringar (FDI) i Zambia under den givna tidsperioden. Givet beroendeteorins antaganden om att handel leder till resursöverföring från periferi till centrum, bör utländska aktörers involvering i den Zambiska ekonomin ha ökat under tidsperioden. Utländska direktinvesteringar innebär att en aktör (företag, stat) utför en kapitalplacering i ett företag utomlands, med avsikten att etablera ett långsiktigt intresse i företaget (OECD, 2008. s.17). Det krävs att aktören tar över mer än 10 procent av företagets aktierandelar för att klassificeras som FDI. Utländska direktinvesteringar är alltså en indikator som ger oss möjlighet att förstå hur omfattningen av betydande investeringar från utlandet i Zambiska verksamheter har ändrats de senaste 20 åren. Brister med FDI är att indikatorn endast tar hänsyn utländska investeringar. Däremot säger indikatorn inget om vart pengarna kommer ifrån, således är det svårt att avgöra huruvida kapitalet kommer från centrum eller periferin.

Som nämnts ovan säger FDI inte säger något om vilka aktörer som gör investeringar i Zambiska företag, därför kompletterar vi FDI med en ytterligare indikator: Zambias fem främsta exportdestinationer år 2000 och 2020. Syftet med denna indikator är att illustrera vart Zambias resurser transporteras. Därmed kan vi undersöka ifall Zambias resurser exporteras till "centrum" i högre utsträckning 2020 än 2000. Vi definierar "centrum" och "periferi" efter IMF:s klassifikationer för länders ekonomiska tillstånd. Där centrum likställs med *Advanced economies* och periferi med *Emerging and developing economies* (IMF, 2022).

Relevanta variabler för att mäta ekonomisk och *social* utveckling enligt De Wylders *Utvecklingens drivkrafter* är bland annat utbildning och hälsovård. Eftersom dessa faktorer enligt nationalekonomin bidrar med *positiva externa effekter*. Hela samhället drar nytta av en välutbildad befolkning med god hälsa (De Vylder, 2013. s 86) Således anser vi att det är relevant att studera variabler som relaterar till hälsa och utbildning.

En *social* indikator som undersöks är bland annat human development index<sup>5</sup> (HDI). *Human Development Index* mäter indikatorer som illustrerar medborgares levnadsstandard inom ett land. De indikatorer som mäts är hälsa, utbildning och BNI per capita. Hälsa baseras på förväntad livslängd vid födsel, utbildning mäter det genomsnittliga antal år befolkningen över 25 år har studerat och materiell välfärd mäts med köpkraftsjusterad BNI. Utifrån dessa tre indikatorer skapar man ett genomsnittsvärde. FN-organet publicerar årligen en rapporten *Human Development Report* där HDI används för att illustrera välfärdsutveckling i världens länder (Fregert & Jonung, 2018. s.69). En intressant distinktion mellan HDI och BNP/BNI är att HDI fokuserar på mänsklig snarare än

---

<sup>5</sup> "HDI is a summary measure of average achievement in key dimensions of human development: *a long and healthy life, being knowledgeable and have a decent standard of living*" (UNDP, 2022).



ekonomisk utveckling. Men också att investeringar i individer genom hälsa och utbildning, kan leda till ekonomisk utveckling (De Vylder, 2013. s.69-70). Även om HDI kan anses ge en rätt heltäckande bild av ekonomisk- och social utveckling över tid, så utgår HDI från ett index-värde, vilket gör det svårt att avgöra vilken indikator som har förändrats i Zambia under tidsperioden som undersökningen studerar. Därför kompletterar undersökningen HDI med andra specifika indikatorer gällande hälsa, utbildning och ekonomi. I syfte att åskådliggöra den konkreta förändringen gällande dessa variabler.

Andra faktorer som mäter hälsa är förväntad livslängd, andel av befolkning med tillgång till rent vatten och spädbarnsdödlighet. Därefter undersöker vi utbildning genom att studera hur lång genomsnittstiden i utbildning för män och kvinnor är i åldrarna 25-34 mellan 2000-2015<sup>6</sup>. Anledningen till att vi har valt åldrarna 25-34 är för att det är denna ålderskategori som har befunnit sig i utbildning under den angivna tidsperioden.

Eftersom beroendeteorins fokus ligger främst på systemnivå<sup>7</sup> tas även global socioekonomisk data in i analysen. Detta för att få ett makroperspektiv kring situationen genom att belysa karaktären av de strukturer som det internationella ekonomiska systemet besitter samt visa på vart Zambia befinner sig i relation till omvärlden.

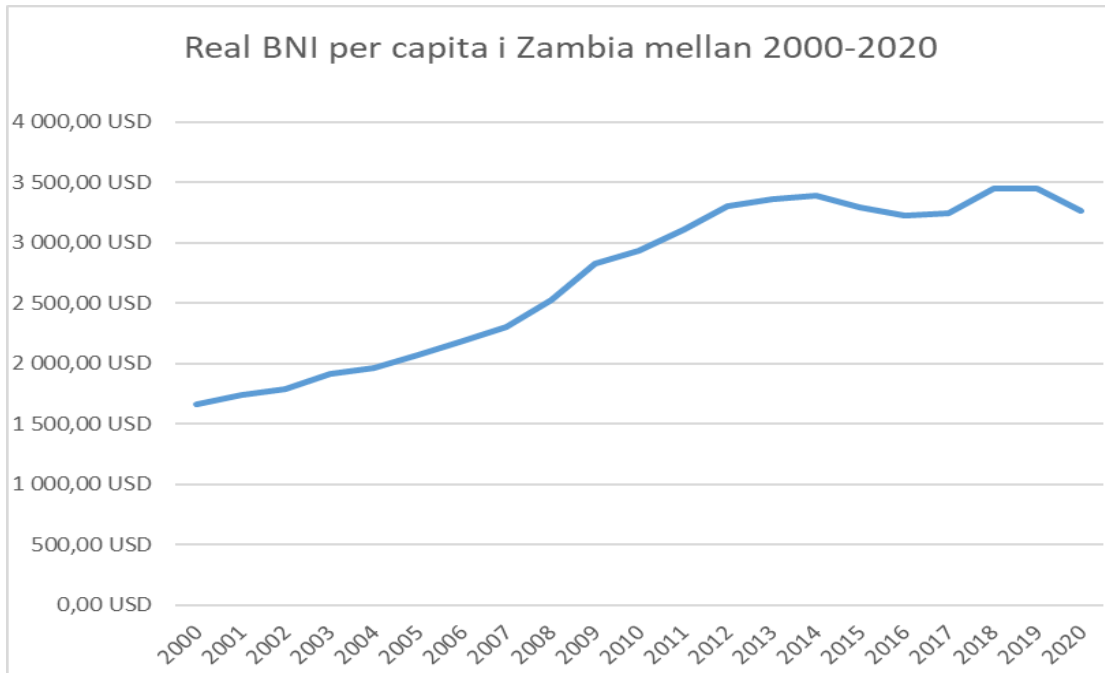
---

<sup>6</sup> Information gällande genomsnittstid i utbildning för åldrarna 25-34 i Zambia fanns endast mellan tidsperioden 2000-2015.

<sup>7</sup> Beroendeteorin belyser de historiska och materialistiska förutsättningar som formar det globala kapitalistiska systemet (Peet & Hardwick, 2015. s.188). Alltså avser teorin visa på ett sammanlänkat globalt system mellan olika aktörer och deras relation till varandra.

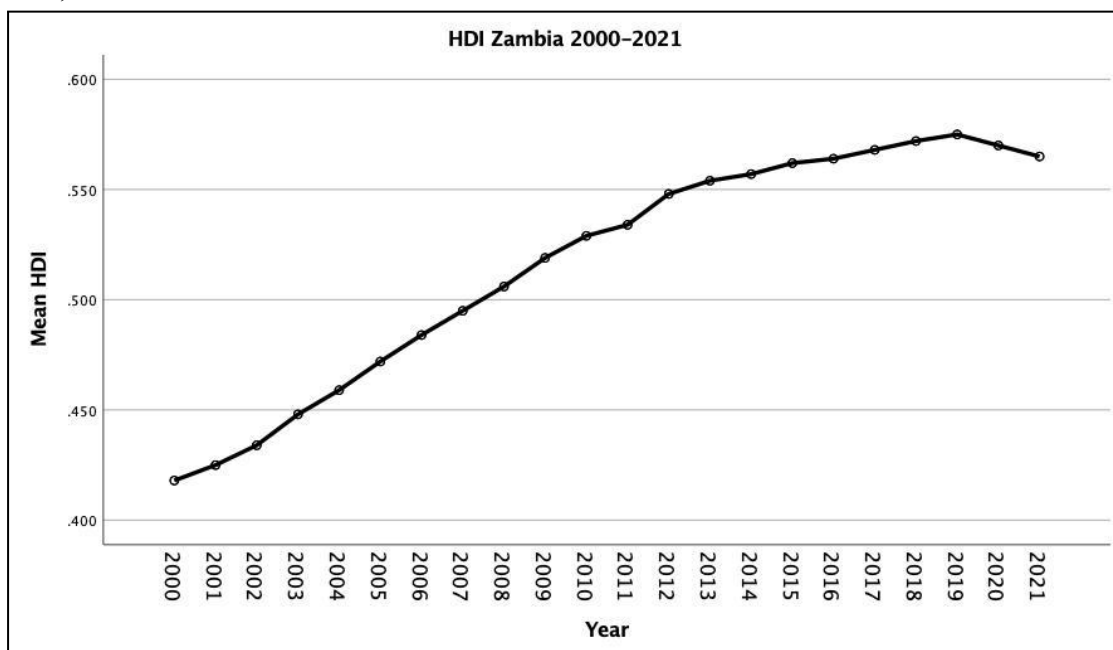
## 4. Material & Empiri

**Figur 1. Real BNI per capita 2000-2020 i US \$**



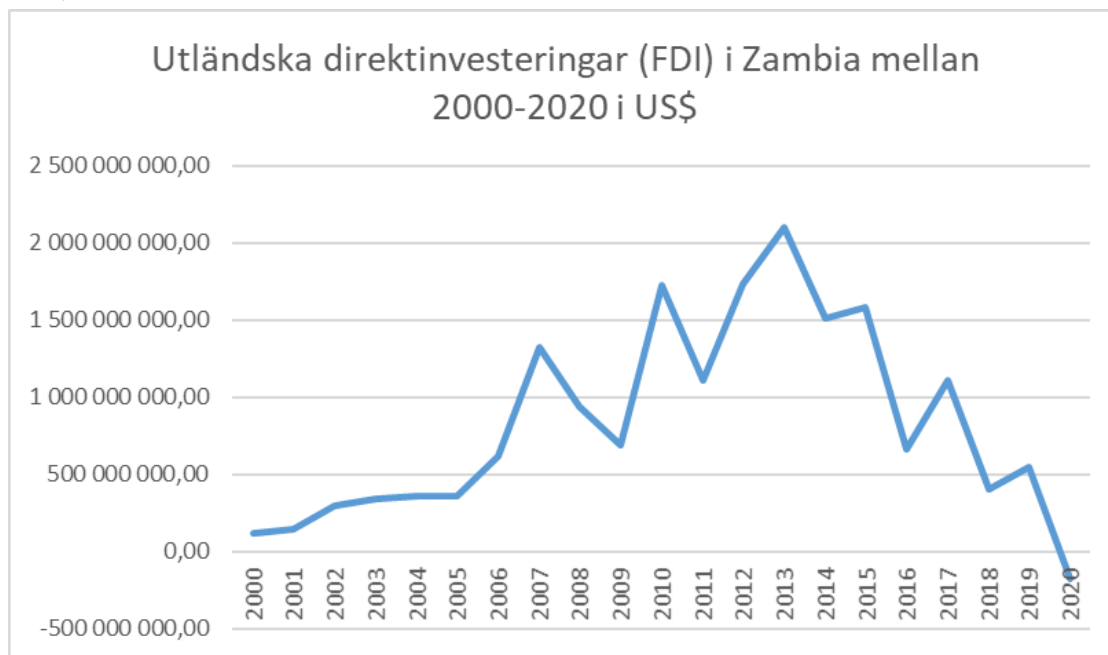
Grafen illustrerar att bruttonationalinkomsten i Zambia har ökat i Zambia, från 1660 US\$ år 2000 till 3260 US\$ år 2020.

**Figur 2. Human Development Index Zambia (källa: United Nations Development Programme, 2021)**



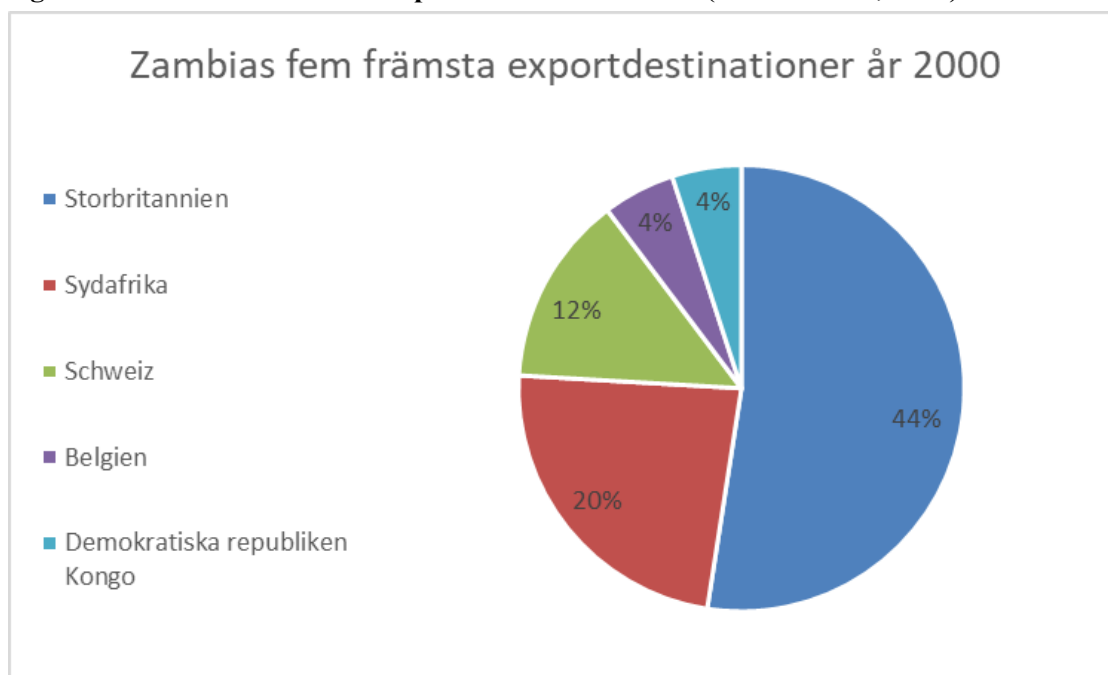
Grafen illustrerar Zambias utveckling från 0.418 år 2000 till 0.565 år 2021 på HDI-index (Human Development Reports). UNDP (United Nations Development Programme) mäter länders utveckling från lägsta (0.00) till högsta (1.00) samt delar in ländernas utvecklingsnivå i kategorier: Low (<0.550), medium (0.550-0.699), high (0.700-0.799) samt very high (0.800-1.00).

**Figur 3. Utländska direktinvesteringar (FDI) i Zambia mellan 2000-2020 (källa: Världsbanken, 2023).**



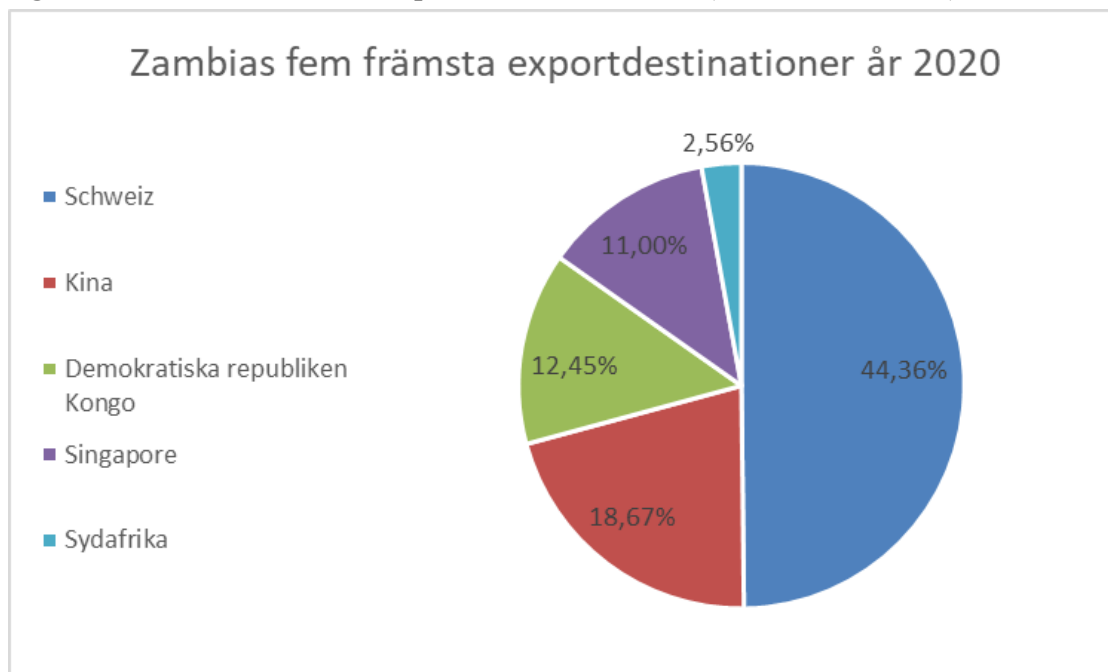
Grafen illustrerar utvecklingen av utländska direktinvesteringar i Zambia mellan 2000-2020. Där värdet i US\$ visas på y-axeln (Världsbanken, 2022).

**Figur 4. Zambias fem främsta exportdestinationer 2000 (Källa: WITS, 2022):**



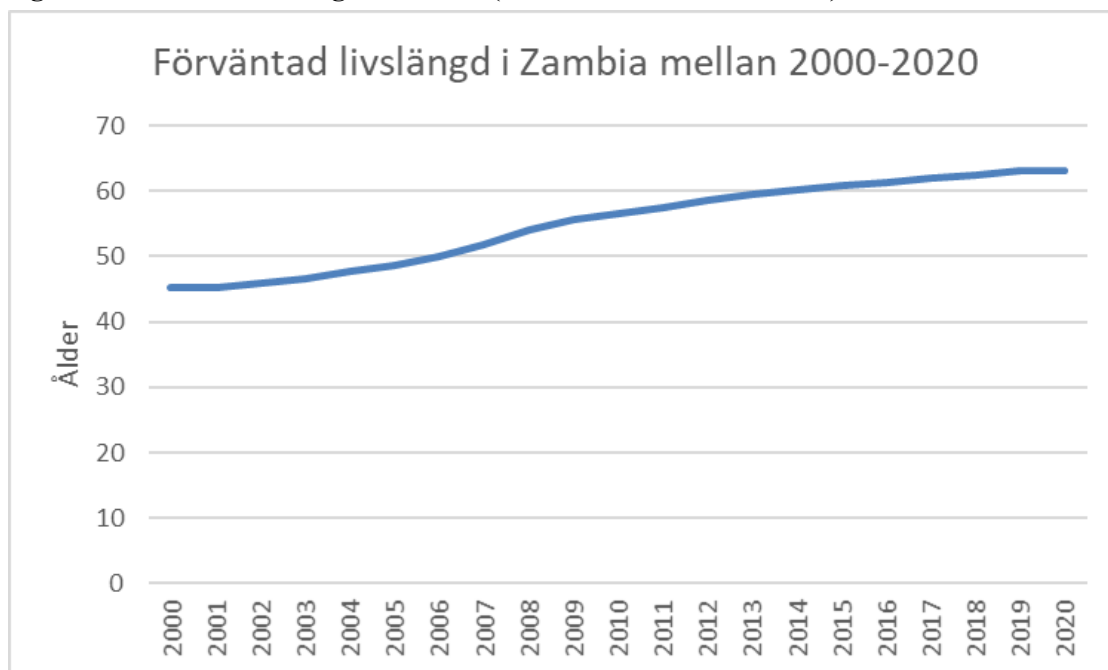
Diagrammet illustrerar till vilka länder zambisk export gått i procent år 2020. Utifrån vår kategorisering tillhör Storbritannien, Schweiz och Belgien centrum. De länder som tillhör periferin är Sydafrika och Demokratiska republiken Kongo. Datan påvisar att 60,52 procent av exporten transporteras till länder i centrum.

**Figur 5. Zambias fem främsta exportdestinationer 2020 (Källa: WITS, 2022)**



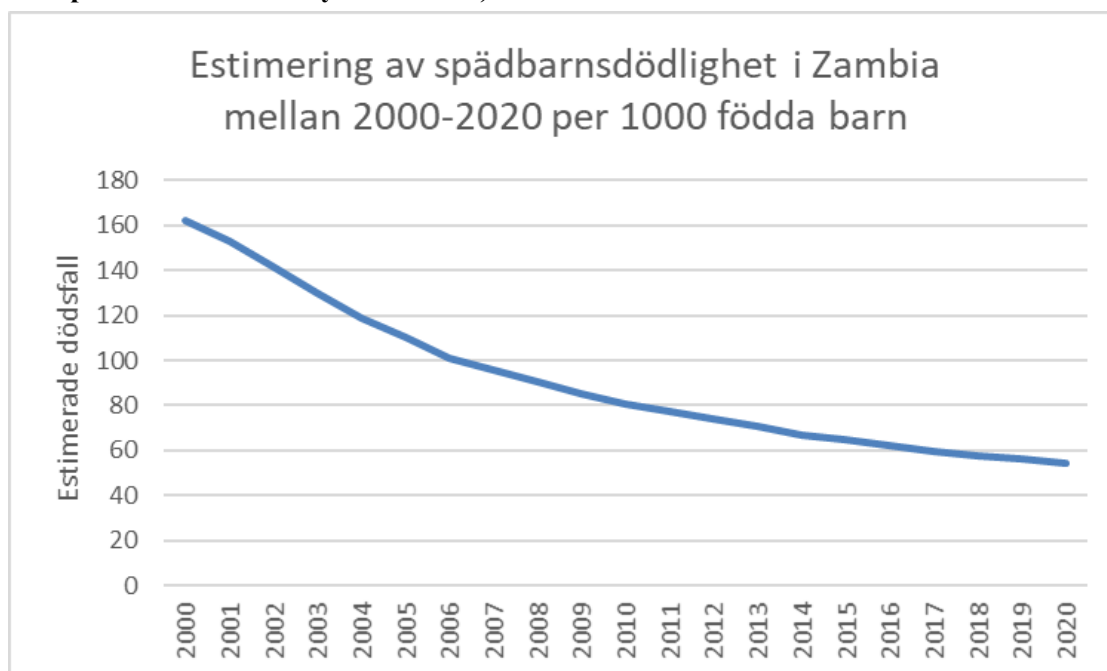
Diagrammet illustrerar till vilka länder zambisk export har gått i procent år 2020. Länder som tillhör centrum utifrån vår kategorisering är: Schweiz och Singapore, länder som tillhör periferin är Sydafrika, Kina och Demokratiska Republiken Kongo. Datan påvisar att 57,94 procent av exporten transporteras till länder i centrum.

**Figur 6. Förväntad livslängd i Zambia (källa: Världsbanken, 2022).**



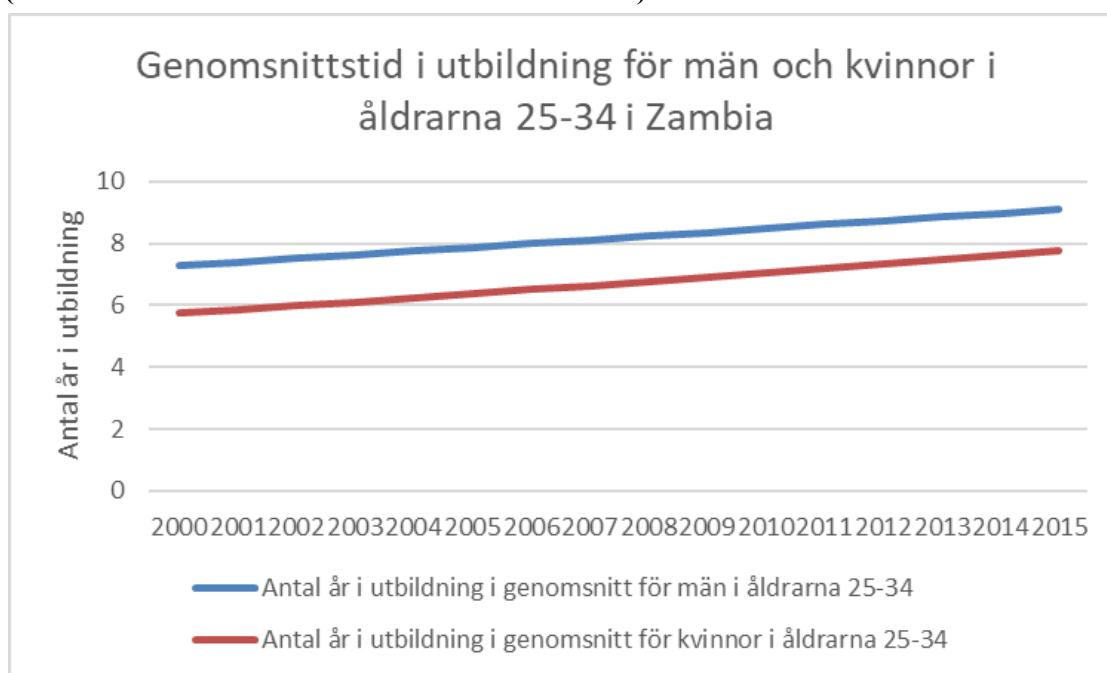
Förväntad livslängd har ökat från 47,5 år under 2000 till 62 år under 2020 (Världsbanken, 2023).

**Figur 7. Estimering av spädbarnsdödlighet i Zambia mellan 2000-2020 (källa: UN Interagency Group for Child Mortality Estimation).**



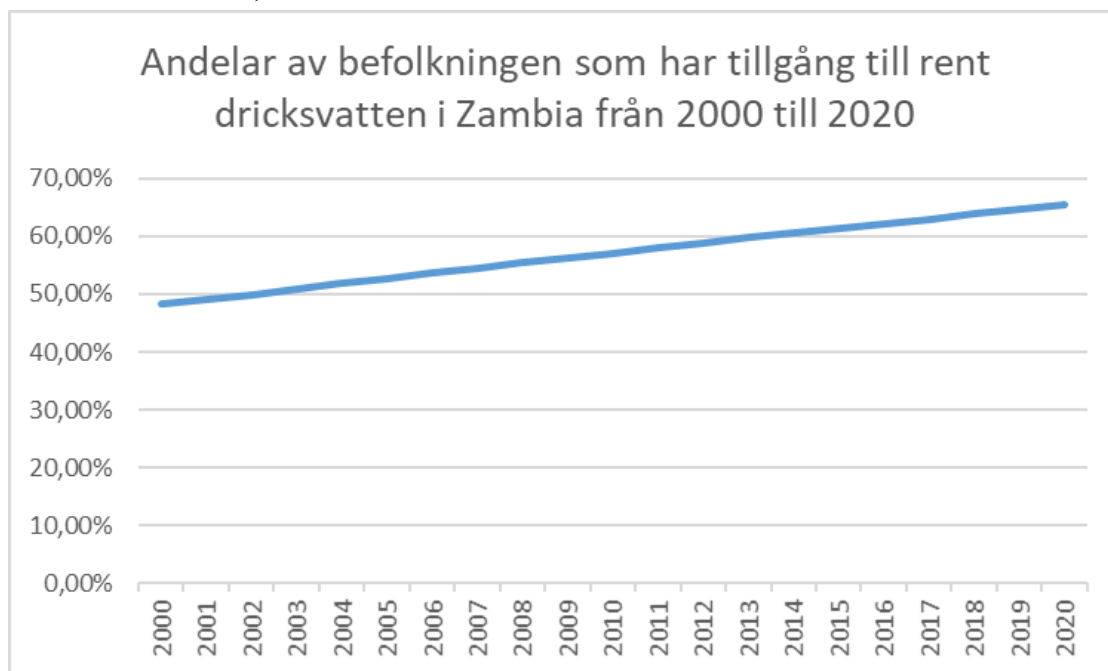
Grafen visar på en estimering av spädbarnsdödlighet i Zambia mellan 2000-2020. Det är således inte säkerställt att spädbarnsdödligheten har sjunkit utifrån vad grafen visar men det är en indikation sammanställd av UNICEF, WHO, Världsbanken och FN:s avdelning för ekonomiska och sociala frågor (UN interagency Group for Child Mortality Estimation, 2021).

**Figur 8. Genomsnittstid i utbildning för män och kvinnor i Zambia mellan åldrarna 25-34 (källa: Institute for Health Metrics and Evaluation).**



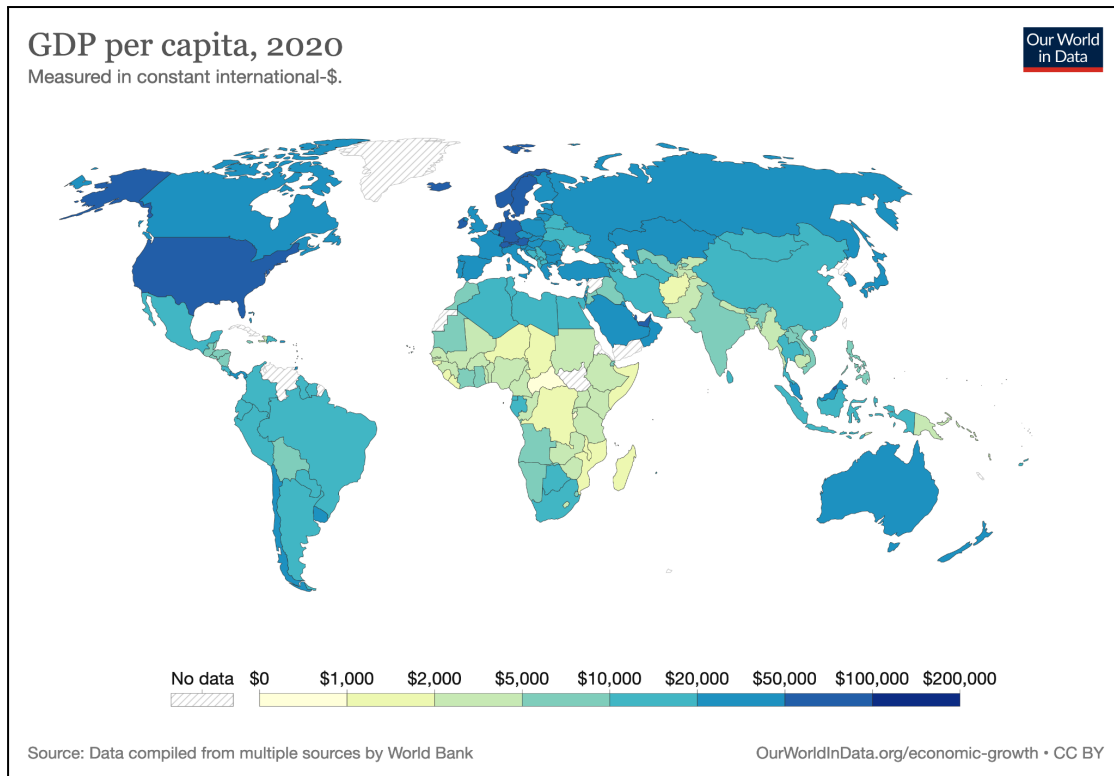
Denna graf visar genomsnittstiden som män och kvinnor mellan åldrarna 25-34 har befunnit sig i utbildning. Genomsnittstiden har ökat för män under tidsperioden, 2000 var genomsnittstiden i utbildning var 7,29 år, 2015 var genomsnittstiden 9,11 år. För kvinnor har genomsnittstiden i utbildning ökat från 5,74 år under 2000, till 7,75 år under 2015.

**Figur 9. Andelar av Zambias befolkning som har tillgång till rent dricksvatten (källa: Världsbanken, 2023).**



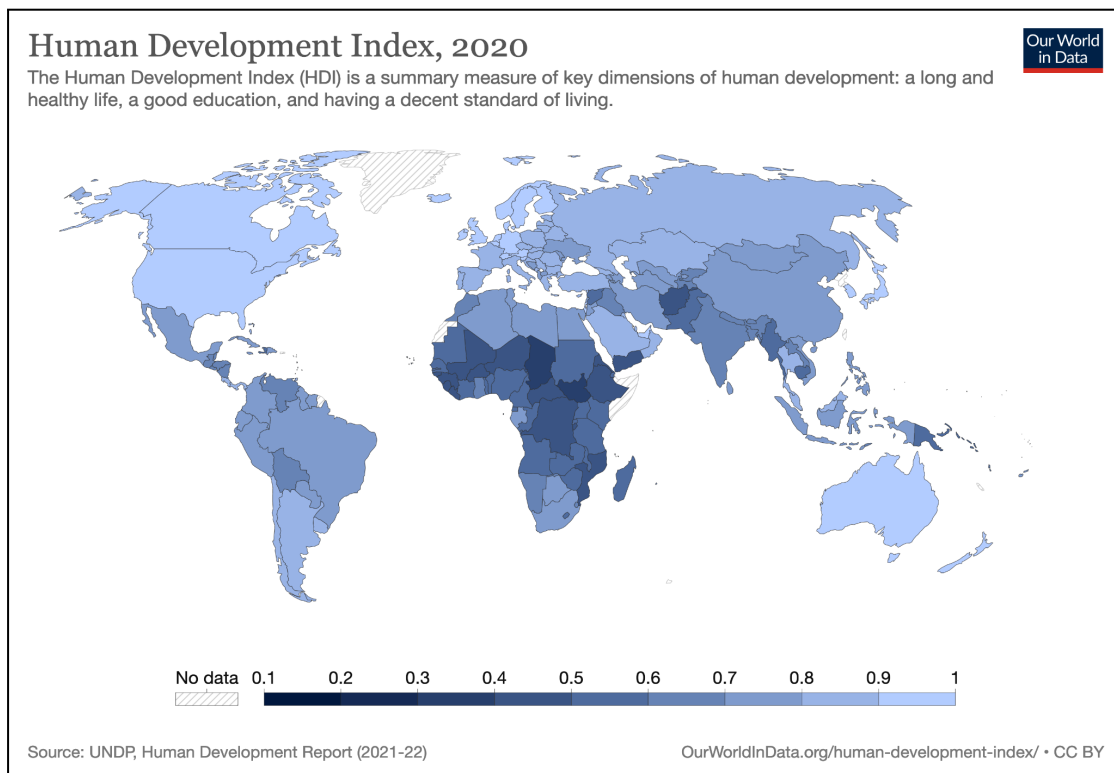
Grafen visar att andelen av befolkningen i Zambia som har tillgång till rent dricksvatten har ökat under perioden 2000-2020. År 2000 hade 48 procent av befolkningen tillgång till rent dricksvatten, år 2020 var denna siffra 65 procent (Världsbanken, 2023).

**Figur 10. BNP per capita i världen, 2020, Källa: Our World In Data, 2023.**



Kartan illustrerar länders BNP per capita i förhållande till varandra. Kartan visar hur kapital ackumuleras i olika delar av världen.

**Figur 11. Human Development Index (HDI) i världen, 2021, Källa: Our World In Data, 2023.**



Kartan ovan illustrerar länders HDI i förhållande till varandra. Kartan visar nivåer av utveckling i olika delar av världen.

## 5. Analys

I analysen kategoriseras indikatorer: Ekonomiska, sociala och globala indikatorer. Materialet tolkas därefter utifrån beroendeteorins centrala antaganden och påståenden för pröva teorins förklaringsförmåga. Antaganden som undersöks är ifall global handel leder till utveckling i centrum på bekostnad av periferin. Samt att internationell handel leder till en försummande liten social och ekonomisk utveckling i periferin.

### 5.1 Ekonomiska indikatorer

Beroendeteorin har ett teoretiska antagande om att endast en marginell utveckling sker i periferin. Vi har valt Real BNI per capita som operationell indikator. I Zambia har den reala BNI:n i Zambia nästan fördubblats (se: figur 1). BNI räknar inkomster som fördelas mellan folkbokförd befolkning i Zambia, därmed har beroendeteorin en begränsad förklaringskraft gällande denna indikator då vi anser att en ökning av BNI i Zambia de senaste 20 åren som betydande. Eftersom inkomsterna inom landet i genomsnitt har ökat, så menar vi att beroendeteorin har svårt att förklara denna utveckling givet teorins antaganden om liten utveckling i periferin.

Gällande FDI (figur 3), har beroendeteorin en starkare förklaringskraft, anledningen är att utländska direktinvesteringar i Zambia ökade markant i Zambia efter att landet öppnade upp sin ekonomi. Perioden 2000-2013 så ökade FDI i Zambia. Perioden 2013-2020 sjönk däremot FDI drastiskt. Detta visar på en minskning av utländska aktörers investeringar i zambiska företag, dock visar det ej andelar av zambiska företag som styrs av utländska aktörer. Eventuella förklaringar på minskade investeringar från utlandet kan vara den begynnande statsskuldskrisen i Zambia, eller att lukrativa verksamheter i Zambia redan köpts upp. En tvetydighet kring FDI:ns påverkan på Zambia utifrån beroendeteori går även att finna då landets BNI ökat de senaste åren, om det är ett positivt utfall av investeringarna är svårt att estimeras, då vi inte vet hur utfallet sett ut om företagen varit i zambisk ägo i större utsträckning.

Figur 4 & 5 illustrerar en förändring i exportdestinationer, utifrån kategorierna centrum och periferi har en ingen förändring skett, enligt kategorierna: centrum och periferi har en minskning på 2,58 procent exporterats till centrum från 2000 till 2020. Eftersom beroendeteorins hävdar att internationell handel leder till resursöverföring från centrum till periferi, har teorin svårt att förklara denna utveckling av exportmönster i Zambia.



## 5.2 Sociala indikatorer

Som tidigare nämnt används HDI för att mäta det generella välståndet för ett lands befolkning där sociala faktorer vägs in med ekonomiska. Zambias HDI (figur 2) har sedan 2000 ökat från 0.418 till 0.565 år 2022, en procentuell ökning med 35.17 procent, detta indikerar en betydande ökning i nivån av levnadsstandard för den zambiska befolkningen, detta talar då emot beroendeteorins antagande om att en försummande liten social och ekonomisk utveckling sker i periferia länder då de ingår i det globala ekonomiska handelssystemet (Wallerstein, 2007. s.30). Om detta sätts i relation till resterande världen så har Zambia gått från plats 149 till plats 154, av totalt 189 länder, detta indikerar på en ringa utveckling i relation till omvärlden, detta stärker däremot beroendeteorins påstående om att *“underutveckling sker i nära relation och i förhållande till utveckling någon annanstans”* (Gunder Frank, 1975. s.1).

Vidare så stödjer resterande sociala indikatorer den positiva utvecklingen som HDI'n indikerar. Där den förväntade livslängden hos befolkningen (figur 6) har ökat med 14.5 år. Från 47,5 år under 2000 till 62 år under 2020 (Världsbanken, 2023). Spädbarnsdödligheten (figur 7) har enligt estimeringen sjunkit, från ca 160 fall (per 1000 födda barn) årligen 2000, till ca 60 år 2022. Genomsnittstid för utbildning (figur 9) har under tidsperioden 2000 - 2015 ökat från 5,74 år till 7,75 år för kvinnor och 7,29 år till 9,11 år för män. Likaså har andelen av befolkningen med tillgång till rent vatten ökat (figur 10). År 2000 hade 48 procent av den zambiska befolkningen tillgång till rent vatten, 2020 var den siffran 65 procent. Samtliga av dessa indikatorer visar på att en positiv social utveckling har skett i Zambia sedan millennieskiftet.

## 5.3 Globala indikatorer

Figur 11 visar hur BNP per capita ser ut på en global skala, där Zambia ekonomiska situation sätts i relation till resterande världen. Det som går att utläsa från kartan är hur resurser ackumulerats i vad som brett brukar kallas för det Globala Nord eller vad som benämns som centrum enligt beroendeteori. Figur 12 där HDI mäts på en global nivå korrelerar väl med figur 11, detta visar hur de materiella förutsättningarna för social utveckling hänger tätt samman med vilken ekonomiska realitet respektive land befinner sig i. Tydligt blir det även utifrån figur 12 hur socialt kapital och högre levnadsstandard ackumulerats geografiskt i vad beroendeteorin kallar för centrumländer. Zambias plats i relation till andra länder sätter landet bland de fattigare och mest socialt utsatta i världen. Trots att Zambia har både genomgått en omfattande liberalisering, skuldsanering och andra stödåtgärder som nämnts tidigare i uppsatsen så befinner sig landet fortfarande i en relativ fattigdom med relativt

låg social utveckling. Detta stärker beroendeteorins antagande om att marknadsliberalisering av utvecklingsländer resulterar i en marginell utveckling.

### 5.3.1 Diskussion

Sammanfattningsvis så finner vi aningen tvetydiga resultat utifrån beroendeteorins antagande men utifrån de indikatorer som vi har undersökt så är vår bedömning att beroendeteorin har låg förklaringskraft på Zambias ekonomiska- och sociala utveckling under tidsperioden 2000-2020. De indikatorer som vi har undersökt visar på en förbättring gällande ekonomiska och sociala förutsättningar i Zambia och för dess medborgare. Under den studerade tidsperioden har den reala BNI:n i Zambia nästan fördubblats. De sociala indikatorerna visar på positiv utveckling, den förväntade livslängden har ökat med 14,5 år, samtidigt har spädbarnsdödlighet minskat, tillgången till vatten och genomsnittlig utbildningstid för befolkningen i åldrarna 25-34 har ökat. Däremot om detta sätts i relation till omvärlden uppstår en annan bild. Ett exempel är hur Zambia gått från plats 149 till 154 på det globala HDI-indexet under tidsperioden där ökningen endast är en marginell skillnad vid en jämförelse globalt. Samtidigt som det enligt valda indikatorer skett en positiv utveckling i Zambia så befinner sig landet fortfarande i en svår situation. Där 57,5 procent av landets befolkning befann sig i fattigdom 2015 varav 40 procent i extrem fattigdom år 2015 (Sida, 2018) samt att hälften av alla barn under 5 år var undernärda i landet år 2015 (UNCCD, 2016). Även det ekonomiska lyft landet sett under de senaste 20 åren kan problematiseras då den ökade inkomsten i landet tenderat att distribueras ojämnt mellan befolkningen, där främst storstäder eller städer kopplade till kopparkopparproduktionen ser en förbättring vilket lämnar landsbygden utan utveckling (Världsbanken, 2020).

Värt att notera kring den zambiska exporten är förändringen i topp 5 handelspartners (figur 6) där Kina tagit upp en stor del av den av den export som skickas ut ur landet tillsammans med Demokratiska Republiken Kongo och Sydafrika. Detta indikerar utökade handelsrelationer mellan vad som traditionellt klassats som länder i periferin. Specifikt Kina blir intressant då landet traditionellt klassats som ett land i periferin enligt beroendeteorin, samt som en "developing economy" av IMF (IMF, 2022). Detta i samband med Kinas drastiska ekonomiska uppgång de senaste årtionden i kombination med de ökade antalet utlandsinvesteringar landet gjort, exempelvis Kinas totala investering i Afrika som överstiger 200 miljarder dollar sedan år 2000 (Lisemba, s.10-11) kan det diskuteras i vilken mån landet fortfarande tillhör periferin i det globala handelssystemet.

## 6. Sammanfattning & Slutsats

Eftersom det inom den akademiska verksamheten råder delade meningar kring vad som producerar tillväxt i utvecklingsländer, har denna undersökning haft avsikten att pröva beroendeteorin förklaringskraft på fallet Zambia, sedan landet reformerade sin ekonomi i enlighet med neo-liberala principer. Med den empiriska data som beroendeteorin testats mot ser vi att teorin har mer att önska i sin förklaringskraft i fallet: *Zambias ekonomiska- och sociala utveckling mellan 2000-2020*. I Zambia finns det fortfarande ekonomiska- och sociala problem, och landet innehar en likartad plats socialt och ekonomiskt i relation till resten av världen. En del av det material som har presenterats visar på att kapital tenderar att centreras till specifika regionala områden, vilket beroendeteorin klassificerar som centrum. I dessa avseenden har teorin en förklaringskraft i en analys på systemnivå. Däremot har teorin svårt att förklara den ekonomiska- och sociala utveckling i fallet Zambia sedan liberala marknadsreformer infördes.

## 7. Referenslista

Anderson, E. 2020. The impact of trade liberalisation on poverty and inequality: Evidence from CGE models. *Journal of Policy Modeling*, 42(6), s.1208–1227. doi:10.1016/j.jpolmod.2020.05.006.

Barton, S. J. 2015. Why Zambia failed. *Journal of Institutional Economics*, 11(4), s.803-821. doi:10.1017/S1744137414000526

Berolsky, Nuno Goncalo (2000) *An evaluation of IMF structural adjustment programmes: Lessons from South Africa*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://hdl.handle.net/10962/d1002668>

Caramento, A. 2020. Navigating mine supply and service provision in neoliberal Zambia: *Tracing processes of indigenous capital formation among former ZCCM employees*. DOI: 10.1016/j.exis.2021.100931

Craig, J. 2001. Putting Privatisation into Practice: The Case of Zambia Consolidated Copper Mines Limited. *The Journal of Modern African Studies*. 39(3), s.389–410.

De Vylder, S. 2013. *Utvecklingens drivkrafter: Om fattigdom, rikedom och rättvisa i världen*. 3.uppl. Stockholm: Forum Syds förlag

Demir, F. 2022. IMF conditionality, export structure and economic complexity: The ineffectiveness of structural adjustment programs. *Journal of Comparative Economics*. 50(3), s.750–767. doi:10.1016/j.jce.2022.04.003.

Dhrifi, Abdelhafid, Alnahdi, Saleh, Jaziri, Raouf. 2021. The Causal Links Among Economic Growth, Education and Health: Evidence from Developed and Developing Countries. *Journal of the Knowledge Economy*, 12(3), s.1477–1493. doi:10.1007/s13132-020-00678-6.

Dong-Hyeon, K. Shu-Chin, L. 2017. Human capital and natural resource dependence. *Structural Change and Economic Dynamics*, 40, s.92–102. doi:10.1016/j.strueco.2017.01.002.

Esaiasson P, Gilljam M, Oscarsson H, Towns A, Wängnerud, L. 2017. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 5:uppl. Stockholm: Wolters Kluwer

Emeagwali, G. (2011). *The Neo-Liberal Agenda and the Imf/World Bank Structural Adjustment Programs With Reference To Africa*. In: Kapoor, D. (eds) *Critical Perspectives on Neoliberal Globalization, Development and Education in Africa and Asia*.

Fessehaie, J. och Morris, M. .2013. Value chain dynamics of Chinese copper mining in Zambia: enclave or linkage development?, *European Journal of Development Research* , 25(4), s.537–556.

(Elektronisk) Tillgänglig:

<https://search-ebsohost-com.ludwig.lub.lu.se/login.aspx?direct=true&AuthType=ip.uid&db=bas&AN=BAS844319&site=eds-live&scope=site>

Forster, T. Kentikelenis, Alexander, E. Stubbs. Thomas, H. King, Lawrence P. 2020. Globalization and health equity: The impact of structural adjustment programs on developing countries. *Social Science & Medicine*, 267. doi:10.1016/j.socscimed.2019.112496.

Fregert, K. Jonung, H. 2018. *Makroekonomi: Teori, Politik och Institutioner*. 5.uppl. Lund: Studentlitteratur AB

Gapminder. 2022. *Data Documentation*. (Elektronisk)  
<https://www.gapminder.org/data/> (hämtdatum: 2022-12-21)

Golding, I. 2018, *Development: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.  
<https://doi.org/10.1093/actrade/9780198736257.001.0001>

Gunder Frank, A 1969. *Capitalism and Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil*. Monthly Review Press, New York.

Gunder Frank, A 1975. *On Capitalist Underdevelopment*. Oxford University Press.

Höglund, D. Fraser, A. Larmer, M (red.), 2010. *Zambia, Mining, and Neoliberalism: Boom and Bust on the Globalized Copperbelt*, Palgrave Macmillan New York, DOI:10.1057/9780230115590\_4

IMF, 2020. *Country composition of Weo groups*. (Elektronisk) Tillgänglig:  
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/groups.htm> Hämtdatum: 3/1/2023

IGME, 2022. *UN Inter-agency Group for Child Mortality Estimation*. (Elektronisk) Tillgänglig:  
<https://childmortality.org/data/Zambia> Hämtdatum: 27/12/2022

IHME, 2022. *Global Education Attainment 1970-2015*. (Elektronisk)  
<https://ghdx.healthdata.org/record/ihme-data/global-educational-attainment-1970-2015> Hämtdatum: 27/12/2022

International Growth Center, Situmbeko Mosokotwane. (Elektronisk) Tillgänglig:  
<https://www.theigc.org/person/situmbeko-musokotwane/> Hämtdatum: 27/12/2022

Jensen, T. Sandström, J. 2016. *Fallstudier*. Lund: Studentlitteratur AB

Keeley, B. 2015. *Income Inequality - The Gap between Rich and Poor*. Paris: OECD Books & Papers. <https://www-oecd-ilibrary-org.ludwig.lub.lu.se/docserver/9789264246010-en.pdf?expires=1672245269&id=id&accname=ocid177253&checksum=B5D576B57A2351BB8A18C3926950AA16>

Khattry, B. 2003. Trade Liberalization and The Fiscal Squeeze: Implications for Public Investments. *Development and Change*. 34(3), s.401–424. doi:10.1111/1467-7660.00312

Komminoth, L. 2022. Zambia's creditors clear the way for IMF bailout. *African Business*. 30 Juli. (Elektronisk) Tillgänglig:

<https://african.business/2022/06/finance-services/deal-with-creditors-likely-in-zambias-debt-crisis%E>  
[F%BF%BC/](https://african.business/2022/06/finance-services/deal-with-creditors-likely-in-zambias-debt-crisis%E) Hämtdatum: 21/12/2022

Lisimba, A. F, 2020. *China's Trade and Investment in Africa Impact on Development, Employment Generation & Transfer of Technology*. Singapore : Springer Nature Singapore : Imprint: Palgrave Macmillan

Mapulanga-Hulston, J.K. (2003) 'The Implementation of Structural Adjustment Programmes in Sub-Saharan Africa: *An Infringement of State Sovereignty*', *Zambia Law Journal*, 35, pp. 1–18.

(Elektronisk) Tillgänglig:

<https://search-ebshost-com.ludwig.lub.lu.se/login.aspx?direct=true&AuthType=ip.uid&db=edshol&AN=edshol.hein.journals.zambia35.4&site=eds-live&scope=site>

Mora, J. Olabisi, M. 2022. Export growth drivers and economic development. *Empirical economics*. 63(5), s.2389. doi:10.1007/s00181-022-02204-w

Musonda, B. 2022. Towards a reconstructed society: Hope for a better today and tomorrow in a world of unstable economic systems and increasing poverty, with a focus on Zambia, *Verbum et Ecclesia*, 43(1), s.1–8. doi:10.4102/ve.v43i1.2364.

Ng'ambi, S. P. 2022. Resource Nationalism in Zambia 1964-2020 and the Liquidation of Konkola Copper Mines. *Journal of Southern African Studies*. doi:10.1080/03057070.2022.2083853.

Papageorgiou, C. Lall, S och Jaumotte F. 2008. Rising Income Inequality: Technology, or Trade and Financial Globalization? International Monetary Fund (IMF Working Papers; Working Paper: No. 08/185)

Peet, R. Hartwick, E. 2015. *Theories of development contentions, arguments, alternatives*. 3:uppl. New York ; London : Guilford Press.

Potter, R. B., Binns, T., Elliot, J. A., Nel, E. & Smith D. W. 2017. *Geographies of Development: An Introduction to Development Studies*. 4:uppl. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Rakner, L. 2003. *Political and economic liberalisation in Zambia 1991-2001*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.

Roodman, D. (2006) *Creditor Initiatives in the 1980s and 1990s*. New York: Oxford University Press. doi:10.1093/0195168003.003.0002.

Sikamo, J. Mwanza, A.; Mweeba, C. Copper mining in Zambia - *history and future*. Johannesburg: Southern African Inst Mining Metallurgy. p. 491-496, June 2016. DOI: 10.17159/2411-9717/2016/v116n6a1

Simutanyi, N. (2008). Copper mining in Zambia : the developmental legacy of privatisation.

Situmbeko, C. L. Zulu, J. J. 2004, *Zambia: Condemned to debt, How the IMF and World Bank have undermined development*. London: World Development Movement. (Elektronisk) Tillgänglig: <https://www.globaljustice.org.uk/sites/default/files/files/resources/zambia01042004.pdf> Hämtdatum: 2022-11-30

Statista. 2022. *Zambia*.  
<https://www.statista.com/study/33462/zambia-statista-dossier/> (hämtad: 2022-12-26)

Sveriges biståndsmyndighet (SIDA), 2018. (Elektronisk) Tillgänglig:  
<https://cdn.sida.se/app/uploads/2021/08/24151354/Multidimensional-Poverty-Analysis-Zambia-2018.pdf> Hämtdatum: 2/1/2023

The Economist, 2019 “The new scramble for Africa”. (Elektronisk) Tillgänglig:  
<https://www.economist.com/leaders/2019/03/07/the-new-scramble-for-africa> Hämtdatum: 10/12/2022

The Observatory of Economic Complexity. 2022. *Zambia*. (Elektronisk)  
<https://oec.world/en/profile/country/zmb> (hämtad: 2022-12-22)

UNDP, Human Development Index (HDI) 2022. (Elektronisk) Tillgänglig:  
<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> Hämtdatum: 17/12/2022

United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD, 2022, *UN list of least developed countries*. (Elektronisk) Tillgänglig: <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/list>

United Nations Development Programme. 2023. *Human Development Index (HDI)*. (Elektronisk)  
<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (hämtad: 2022-12-20)

United Nations. 2023. *Least Developed Countries (LDCs)*.  
<https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category.html> (hämtad: 2022-12-29).

United Nations, 2021. *Least Developed Country Category: Zambia Profile*. (Elektronisk) Tillgänglig:  
<https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category-zambia.html>  
Hämtdatum: 2/1/2023.

Världsbanken, (2022). *Life expectancy at birth, total years - Zambia*. (Elektronisk) Tillgänglig:  
<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=ZM> Hämtdatum: 27/12/2022.

Världsbanken, 2020. *People using at least basic drinking water services (% of population)*  
(Elektronisk) Tillgänglig: <https://data.worldbank.org/indicator/SH.H2O.BASW.ZS?locations=ZM>  
Hämtdatum: 22/12/2022.

Världsbanken, 2020. *Poverty & Equity Brief Sub-Saharan Africa Zambia*. (Elektronisk) Tillgänglig: [https://databankfiles.worldbank.org/data/download/poverty/33EF03BB-9722-4AE2-ABC7-AA2972D68AFE/Global\\_POVEO\\_ZMB.pdf](https://databankfiles.worldbank.org/data/download/poverty/33EF03BB-9722-4AE2-ABC7-AA2972D68AFE/Global_POVEO_ZMB.pdf) Hämtdatum: 2/1/2023.

Världsbanken, 2020. “*Mineral Production to soar as demand for clean energy increases*” (Elektronisk) Tillgänglig: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/05/11/mineral-production-to-soar-as-demand-for-clean-energy-increases> Hämtdatum: 18/12/2022

Wallerstein, I. *Världssystemanalysen: en introduktion översättning*, 2007. 2a uppl. Stockholm, Tankekraft. Översättning: Oskar Söderlind.

World Integrated Trade Solutions. 2023. *Zambia Trade Summary 2000 Data*. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ZMB/Year/2000/Summary> (hämtad: 2022-12-21)

World Integrated Trade Solutions. 2023. *Zambia Trade Summary 2020 Data*. (Elektronisk) <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ZMB/Year/2020/Summary> (Hämtdatum: 2022-12-21)

Yerrabati, S. 2021. Foreign Direct Investment, Economic Growth and Regulatory Quality in Developing Countries. *Journal of Developing Areas*. 55(4), s.147–171. doi:<http://muse.jhu.edu.ludwig.lub.lu.se/journals/jda/>.

Yin, Robert K. 2014. *Case study research: design and methods*, London: SAGE

Prudent Debt Targets and Fiscal Frameworks, Falilou Fall Debbie Bloch



